

né situaci dochází téměř ve všech kombinátech, což svědčí o podceňování ekonomiky živé práce.

Speciální oblastí sociologických výzkumů je informatika a zejména řízení procesů pomocí počítačů. Příprava kádrů pro práci s počítači začíná jejich výběrem a diferencováním školením podle jejich funkcí (programátor nebo uživatel, konstruktér, technolog, řídicí nebo řadový pracovník) a podle fází využití počítačů (koncepce, projekt, využití projektu, předávání zkušeností). Je důležité správně ocenit jejich individuální předpoklady.

Zavádění počítačů neodstraňuje rutinní práce, které jsou zejména v současné době v popředí pozornosti. Objektivizace prací spojených se zaváděním a využíváním výpočetní techniky dává možnost stanovit lepší výkonové normy a stimulovat mimořádné výkony.

Závěrečná část referátu L. Hummela byla věnována úloze a možnostem uplatnění sociologů v podnicích, zejména při stimulaci lidského faktoru ve výrobě, tj. při mobilizaci sociálních zdrojů ekonomického rozvoje, rozvoje tvůrčí práce a zdokonalování pracovních podmínek. Nejlepších výsledků dosahují sociologové tam, kde pracují přímo v pracovním kolektivu jako specialisté přímo pod vedoucím, který chápe jejich úlohu, a mají podíl na přípravě, kontrole realizace a zhodnocení plnění rozhodnutí nebo sami zastávají řídicí funkci a jsou ve spojení se sociologickým výzkumem.

S dalšími referáty vystoupili T. Kirov a I. Naumov (Institut sociálního řízení při ÚV BKS, Sofia). Analyzovali *úlohu podniků při realizaci ekonomické reformy a uskutečňování sociální politiky*. Při vymezení podniku, který je podle bulharské sociologické školy charakterizován jako sociologický a sociální systém, odvodili pak základní úkoly sociologie a sociální politiky v podnicích při zavádění vědeckotechnického rozvoje.

G. Markus a Š. Gellert (Institut společenských věd ÚV MSDS, Budapešť) zdůraznili úzkou *souvislost ekonomického a sociálního a nezbytnost začlenění sociálních opatření přímo do národohospodářského plánu*. Konstatovali určité problémy při uskutečňování ekonomické reformy v MLR, které vyžadují hlubší analýzu (sociální diferenciace, pohyb v sociálně třídní struktuře atd.) a které svým způsobem vymezují prostor pro sociální politiku v nejbližších letech.

V. Vojnova (Institut sociologických výzkumů AV SSSR, Moskva) zdůraznila ve svém referátu zvyšující se úlohu výzkumu veřejného mínění při přípravě a kontrole realizace sociální politiky.

Z dalších referátů vzbudil pozornost zejména příspěvek G. Petrzinského (Ústřední institut pro řízení socialistického hospodářství SED, Berlín) o zkušenostech z koordinovaného řízení regionů a kombinátů při rozvoji a využití pracovních zdrojů.

Z delegátů z ČSSR vystoupili L. Machoň (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), L. Pisca (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) a M. Filka (Vysoká škola chemicko-technologická, Pardubice). L. Machoň se zabýval vztahem sociální politiky a sociálních modelů, jejichž struktura vychází z teorie sociálních problémů. L. Pisca zdůvodnil význam a místo sociální politiky v sociálních prognózách a M. Filka analyzoval úkoly a funkce sociální politiky v podnicích a VHJ.

Všechny referáty budou publikovány v ruském jazyce v samostatném sborníku. Na závěr konference byl podepsán závěrečný protokol, který obsahuje úkoly pracovní skupiny pro příští pětiletku. Konečně redakce společné monografie *Teorie a praxe plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích* bude provedena po sjezdech bratrských komunistických a dělnických stran. Bylo stanoveno, že příští konference pracovní skupiny se bude konat v roce 1986 v ČSSR a projedná problematiku sociálního prognózování.

Ladislav Machoň

Sociální efektivnost empirických sociologických výzkumů

Ve dnech 3.—5. září 1985 se ve Varně v Bulharské lidové republice konala významná vědecká konference s mezinárodní účastí. Zabývala se společensky závažnou a aktuální problematikou, jak o tom svědčí sám název. Organizátorem byla Bulharská sociologická asociace.

Téma konference se netýká jen vývoje a úlohy empirických sociologických výzkumů v BLR, ale má zásadní význam i pro práci sociologů v ostatních zemích. Úkolem sociologie je přispívat k hlubšímu a kvalifikovanějšímu poznání vývoje společnosti, její vnitřní struktury, jednotlivých společenských sil, jejich charakteru, společenského postavení a úlohy a zejména pak jejich činnosti, včetně odhalení objektivních i subjektivních činitelů, které tuto činnost ovlivňují. Významné místo v procesu poznávání společenských jevů mají právě sociologické empirické výzkumy.

Jednáni konference bylo rozděleno na plenární zasedání, jednání v sekcích a jednání u kulatých stolů.

Plenární zasedání konference zahájil prezident Bulharské sociologické asociace akademik Niko Jachiel. Hlavní, úvodní referát přednesl Stojan Michajlov, a to na téma *Empirické sociologické výzkumy v Bulharsku — výsledky a problémy*. Spoluautorem referátu byl Boris Čakalov. Stojan Michajlov podal ve svém referátu široký a kvalifikovaný výklad o současném stavu a perspektivách vývoje sociologického poznání v BLR. Mimo jiné uvedl, že většina sociologických výzkumů v BLR se zabývá problematikou, která je spojena s aktuálními problémy a procesy ve společenském životě a s činností řídicích institucí. V BLR bylo v roce 1985 uskutečněno 523 výzkumů (v roce 1984 : 484 výzkumů), přičemž největší počet připadal na podniky a jiné hospodářské organizace (v roce 1985 : 328 a v roce 1984 : 324). Přitom je důležité, že téměř 80 výzkumů analyzovalo zkoumané problémy na celospolečenské úrovni. S. Michajlov věnoval velkou pozornost problematice vstupu sociologie, resp. výsledků sociologických výzkumů, do společenské praxe. V této souvislosti mimo jiné podtrhl zásadní význam marxisticko-leninské teorie pro kvalitu empirických výzkumů.

Na plenárním zasedání vystoupila řada významných sociologů, ale i několik představitelů společenské praxe.

Tematicky a organizačně se další jednání vědecké konference členilo na jednání ve třech sekcích a u čtyř kulatých stolů.

Prvá sekce: Metodologické problémy empirických sociologických výzkumů ve výrobně hospodářských jednotkách (závod, kombinát, agroprůmyslový komplex apod.).

Vedoucím sekce byl prof. Kyranov, jednání se zúčastnilo 50—90 osob, bylo předneseno celkem 30 referátů a 97 otázek. Již uvedené údaje naznačují bohatost přístupu ke zvolené problematice. Jednání první sekce se soustředilo především na tři skupiny problémů:

- a) teoretické otázky vztahující se k problematice práce, včetně kritérií efektivnosti sociologie
- b) vztah teorie a metodologie v rámci sociologického výzkumu
- c) metodika sociologického výzkumu, zejména v podniku, místo sociologa v podniku, plány sociálního rozvoje pracovního kolektivu apod.

V závěrech jednání první sekce se mimo jiné konstatovalo, že práce sociologů v BLR se postupně zkvalitňuje. To se projevuje i v tom, že předmětem výzkumů jsou především aktuální otázky společenské praxe, že při empirických výzkumech se ve větším rozsahu používá více metod a technik výzkumu. Sociologové již dosáhli pevného postavení zejména ve velkých podnicích. K diskutovaným otázkám patřily i problémy standardizace metodických postupů, typové metodologie apod.

Druhá sekce: Empirické sociologické výzkumy na úrovni okresu a regionu, jejich efektivnost
Vedoucím sekce byl J. Georgiev. Jednání se zúčastnilo 56 osob, bylo předneseno 24 referátů a vystoupení a 18 otázek. Tematicky se jednání sekce soustředilo především na zvyšování kvality sociologické práce, problematiku „sociologické kultury“ řídicích pracovníků, nové metody výzkumu, vztah sociologického výzkumu a stranické práce. Součástí jednání byly otázky zpracování sociologických informací.

Třetí sekce: Empirické sociologické výzkumy, efektivnost a aktuální úkoly
Vedoucím sekce byl prof. Minkov. V rámci jednání bylo předneseno 22 referátů a vystoupení. Hlavní náplň tvořila problematika efektivnosti sociologického výzkumu, její měření a výběr metodických přístupů. K dalším pak patřily faktory ovlivňující efektivitu sociologického výzkumu, zpracování jednotného systému sociologické informace jako součástí sociální informace.

Z obsahového hlediska se přednesené referáty vztahovaly k problematice vývoje sociální třídní struktury, k sociologii práva, rodiny, kriminologie, mládeže, sociální aktivity, hodnotové orientace, sociologie tisku a vzdělání.

V přijatých závěrech bylo doporučeno zřídit klub sociologů (v každém okrese), zajistit výměnu informací mezi okresy a podniky prostřednictvím klubu sociologů, usilovat o interdisciplinární strukturu výzkumných kolektivů, o zpracování jednotného systému informací (banky dat). Z dalších doporučení je nutno uvést požadavek zvýšení kontroly a ověřování výsledků sociologických výzkumů a celkové sociologické informace.

Významnou součástí konference bylo jednání u 4 kulatých stolů.

Jednání kulatého stolu č. 1 se soustředilo na otázky nových sociologických metod. Vedoucím byl prof. Z. Stajkov. Pokud jde o metody získávání informací, byla značná pozornost věnována metodě autobiografické, zejména při výzkumu některých skupin pracovníků. Z dalších metod je nutno se zmínit o metodě aktivního výzkumu, v níž lidé nejsou jen objektem výzkumu, ale sami se výzkumu aktivně zúčastňují, například tím, že formulují otázky, které by se měly stát předmětem sociologického výzkumu.

Vážným problémem, který se stal předmětem jednání, byla metodika sociální technologie, i když zatím chybí její podrobnější zpracování.

V souvislosti s rostoucími nároky na efektivnost sociologické práce bylo zdůrazněno, že

nejdůležitějším problémem, který ovlivňuje efektivnost výzkumu, je kvalifikovaný výběr otázek, které mají být zkoumány, a jejich adekvátní formulace. Jedině za předpokladu jeho úspěšného vyřešení mohou být úspěšné další kroky, jako je zpracování adekvátní metodiky, realizace terénního šetření apod.

V závěrech jednání bylo poukázáno na význam účasti sociologů při aplikaci výsledků výzkumu ve společenské praxi.

Předmětem jednání kulatého stolu č. 2 byla problematika kritérií efektivnosti empirického sociologického výzkumu. Koordinátorem byl D. Dimitrov.

Hlavní náplň jednání tvořily tyto problémy:

- vymezení efektivnosti sociologické práce, a to a) vnitřní efektivity, týkající se metodologie, metody a kvality samotného výzkumu, b) vnější efektivity, vztahující se ke společenské praxi (kvalita doporučení pro praxi, efektivita závěrů); v té souvislosti byl zdůrazněn i požadavek, aby se efektivita výzkumu promítla do sociální změny, jakožto indikátoru efektivity;
- úloha statistiky a matematiky, mnohorozměrnost a dlouhodobý charakter sociologické analýzy;
- aktuální otázky operacionalizace v empirickém sociologickém výzkumu.

Účastníci kulatého stolu č. 3 se soustředili na problematiku etických aspektů empirického sociologického výzkumu, jimž dosud není věnována dostatečná pozornost. Koordinátorkou byla I. Tropolová. Byla zdůrazněna skutečnost, že lidé nejsou jen objektem výzkumu, ale sami přispívají k sociálním změnám a tento moment je nutno respektovat ve výzkumné sociologické práci.

Pokud jde o příčiny porušování etiky v sociologické práci, pak za jeden ze zdrojů byl označen charakter přípravy sociologů (zdůrazňování věcné stránky nároků na kvalitu poznání a současně pak menší pozornost etickým otázkám, jako je například důvěrnost získávání informací apod.).

V závěrech jednání bylo doporučeno rozšířit systém vzdělání sociologických kádrů v oblasti etiky a vypracovat etický kodex, zahrnující i slib sociologa, podobně, jako je tomu u lékařů.

Hlavním tématem kulatého stolu č. 4 bylo využívání informací empirických sociologických výzkumů, sociálních technologií a sociálního projektování. Koordinátorem byl prof. V. Dobrijanov.

Byly vytyčeny aktuální otázky, jimž je nutno v další činnosti věnovat pozornost:

- zpracování systému sociální technologie při vstupu sociologické informace do společenské praxe,
- zpracování různých forem transformace sociologické informace, v nichž sociolog vystupuje v roli experta, technologa atd.,
- zřizování sociologických laboratoří s cílem zpracování sociální technologie.

V závěrečné části konference (při společném jednání) vystoupili kromě vedoucích sekcí a kulatých stolů další účastníci. B. Čakalov, pracovník ÚV KSB, ve svém vystoupení zdůraznil význam sociální kontroly výzkumné práce, návaznost sociologických výzkumů na výsledky výzkumů jiných disciplín. Podstatnou část svého vystoupení věnoval otázkám efektivnosti. Pokud jde o spojení: sociologové — uživatelé, uvedl, že sociologická kvalifikace musí zahrnovat nejen vědecké a odborné znalosti, ale i umění a schopnost navazovat kontakty s lidmi, respektovat jejich názory a náměty. Schopnost sociální komunikace implikuje i možnost získat uživatele pro efektivní využití výsledků výzkumu.

Vědecké konference se zúčastnili i zahraniční delegáti, a to ze Sovětského svazu (prof. V. I. Mansurov — vedoucí delegace, V. S. Borovik, A. E. Nazimová), z ČSSR (prof. K. Rychtařík — vedoucí delegace, prof. R. Franěk, F. Kán) a z PLR (prof. K. Doktor).

Vedoucí delegace sovětských sociologů se ve svém vystoupení na plenárním zasedání zabýval některými otázkami *zvyšování kvality a efektivnosti sociologických výzkumů, úlohou marxisticko-leninské teorie a metodologie*. Zdůraznil, že v sociologii nemůže jít jen o proces poznání obecných zákonů, ale též o poznání toho, jak se tyto zákony ve společnosti projevují a prosazují.

Vedoucí československé delegace K. Rychtařík hovořil na téma: *K otázkám vztahu sociologie a sociální praxe*. Formuloval mimo jiné otázku, co může sociologie „nabídnout“ společnosti v současné situaci realistického hodnocení dosaženého stavu a perspektiv dalšího rozvoje. Za podmínku efektivních a praktických vstupů sociologie do společenské praxe označil především metodologické zakotvení sociologického poznání, kvalitu vědeckého subjektu (sociologa), a transformaci sociologických poznatků do takového systému opatření, direktiv a řídicích zásahů, aby se mohly projevit jak ve společenských subsystémech, tak v sociální dynamice rozvoje socialistické společnosti.

Další členové československé delegace vystoupili v sekcích. F. Kán přednesl příspěvek na téma *Některé problémy efektivnosti účasti posluchačů VŠP ÚV KSČ na výzkumné činnosti* a R. Franěk hovořil o aktuálních otázkách efektivnosti empirických sociologických výzkumů.

Jednání vědecké konference uzavřel akademik Niko Jachiel, prezident Bulharské sociologické asociace. Vysoce ocenil průběh a výsledky jednání, včetně bohaté a plodné diskuse. Charakterizoval tři hlavní směry, jímž je nutno v další činnosti věnovat zvýšenou pozornost. V první řadě jde o růst požadavků na zvyšování odbornosti sociologické profese, vyšší úroveň profesionality; za druhé o zvýšení úsilí, aby empirické sociologické výzkumy poskytovaly dostatek objektivních informací, aby přesně charakterizovaly současný stav společnosti i její rozpory a za třetí o růst ambicí sociologie v procesu změn společnosti.

Niko Jachiel zdůraznil význam podpory, kterou Bulharská komunistická strana poskytuje celé sociologické frontě a současně ocenil, že sociologie v BLR se vyvíjí správným směrem, v němž dochází k úzkému spojení s politikou Komunistické strany.

Vědecko-praktická konference bulharských sociologů přinesla řadu velmi cenných poznatků o problémech i výsledcích empirických sociologických výzkumů. Největší pozornost, a to zcela oprávněně, byla věnována otázkám zvyšování kvality a efektivnosti empirických výzkumů z hlediska potřeb společenské praxe v zájmu dalšího rozvoje socialistické společnosti. Významnou úlohu v jednání zaujímal otázka využití a uplatnění sociologických poznatků v praxi. Vysoce je nutno ocenit rozsah a úroveň diskuse, výměnu názorů při hledání odpovědí na aktuální otázky výzkumu i praxe.

Výsledky konference budou publikovány a tak se s nimi seznámí i širší odborná sociologická veřejnost v dalších zemích, včetně ČSSR.

Rudolf Franěk

Zpráva o soutěži mladých pracovníků Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV o nejlepší vědeckou práci

Na základě společné dohody mezi Československou akademií věd a Ústředním výborem Socialistického svazu mládeže o podpoře tvůrčí aktivity mladých pracovníků v oblasti základního výzkumu se již tradičně koná v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV ústavní soutěž o nejlepší vědeckou práci mladých pracovníků. Soutěžní ročník 1985 organizovaný vedením ústavu a ZO SSM se konal ve dnech 2. — 3.10. 1985. Přihlášené práce byly obhajovány před odbornou komisí na veřejné vědecké konferenci. Každá z předložených prací byla posuzována dvěma oponenty. Jeden byl určen z řad zkušených vědeckých pracovníků ústavu a druhého navrhoval výbor ZO SSM z řad mladých pracovníků. Práce byly hodnoceny podle obvyklých kritérií: aktuálnost zvoleného tématu a vazba na úkoly Státního plánu základního výzkumu, metodologická úroveň a celkové ideově teoretické vyznění práce a úroveň její prezentace a obhajoby samotným autorem. Jednání konference probíhalo ve věcné a pracovní atmosféře, za hlubokého zájmu přítomných účastníků. Jednotlivé práce vyvolaly bohatou diskusi.

Odborná komise pod vedením M. Hulákové posoudila všechny práce a stanovila jejich pořadí. Na prvním místě se umístila práce P. Barana, na druhém práce Z. Parusníkové a na třetím místě práce M. Vejražky. Vítězná práce byla navržena na udělení společné plakety ÚV SSM a ČSAV.

Do soutěžního ročníku 1985 bylo přihlášeno celkem 13 prací. Z *filozofické sekce* ÚFS ČSAV se soutěže zúčastnilo šest mladých pracovníků:

Práce prvního z nich, P. Barana, *K dialekticko-materialistickému výkladu povahy hodnot*, je významným pokusem o příspěvek k teoreticko-metodologickým diskusím probíhajícím na půdě historického materialismu od konce sedmdesátých let. Základní podoba práce byla diktována cílem konkretizovat obecné zákonitosti společenského pohybu, a to v rovině filozofické reflexe povahy hodnot a jejich společenských souvislostí.

Autorka O. Baranová ve své studii *Boj proti fašismu v italském myšlení* zkoumala myšlenkový odkaz A. Gramsciho. Vycházela z aktuálnosti zkoumání problematiky fašismu i v dnešní době, z potřeby teoreticko-kritické reflexe tohoto negativního fenoménu. Gramsciho dílo analyzovala v konkrétních společenských souvislostech z hlediska jeho podnětů a inspirace pro dnešní přístup ke zkoumání fašismu.

Ústředním motivem práce H. Havelkové, *Etika, morálka a filozofie*, byla snaha zformulovat základní předpoklady marxistické etiky jako „praktické filozofie“, a to vzhledem ke vzrůstající společenské potřebě etiky jak v teoretické, tak i aplikované oblasti. Vlastní práci autorka směřovala k naznačení některých, v naší etice dosud nezformulovaných teoreticko-metodologických východisek.

Z. Herzogová — *Filozofické předpoklady a smysl matematizace u Pythagorovců* — se zabývala specifickými otázkami konkrétního filozofického učení, které určitým způsobem